

Nota Cultuurhistorische Waarden Veldhoven 2012

oktober 2012

Samenvatting

Binnen de monumentenzorg en de ruimtelijke ordening zal, als gevolg van de Wet Modernisering Monumentenzorg (MoMo), dit jaar veel veranderen. Eén van de belangrijkste veranderingen is dat cultuurhistorie vanaf 1 januari 2012 opgenomen dient te worden in bestemmingsplannen. De rol van de gemeente, in de omgang en zorg voor de cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening, is daarmee een feit geworden.

Een belangrijk gegeven als gevolg van de MoMo is dat cultuurhistorie gebiedsgericht benaderd moet worden, dus niet te veel focus op losse elementen, maar meer op samenhang en context. Het karakter van een gebied of structuur is hierbij een uitgangspunt. De gemeente zal bij ruimtelijke ontwikkelingen moeten afwegen of een ontwikkeling het cultuurhistorische karakter aantast en of die aantasting acceptabel is.

Om praktisch invulling te geven aan deze veranderingen is door de gemeente deze nota cultuurhistorie opgesteld en een cultuurhistorische beleidskaart gemaakt. In deze nota worden beleidsregels en wensen ten aanzien van de omgang met de cultuurhistorie geformuleerd. Besproken wordt op welke wijze de cultuurhistorie structureel in het ruimtelijke-orderings- en vergunningsproces kan worden ingebed en hoe er omgegaan dient te worden met de waarden die op de cultuurhistorische beleidskaart zijn opgenomen. Daarnaast gaat de nota in op communicatie hierover met de burger.

Inleiding

In deze nota wordt het beleid ten aanzien van cultuurhistorie voor de gemeente Veldhoven beschreven. Onder cultuurhistorie wordt in deze beleidsnota het bovengrondse ruimtelijke erfgoed verstaan. Een nadere omschrijving is te vinden in de tabel op pagina 7 t/m 9.

Het beleid van de gemeente Veldhoven moet voldoen aan drie doelstellingen:

- 1) het sluit aan bij de uitgangspunten van de wet Modernisering Monumentenzorg (MoMo);
- 2) het beleid zorgt ervoor dat cultuurhistorie vroegtijdig in het ruimtelijke ordeningsproces wordt ingebracht (wetswijziging BRO);
- 3) de uitvoering van het beleid eenduidig zijn en - bij voorkeur - geen nieuwe regels met zich mee brengen.

Vanaf 1 januari 2012 is cultuurhistorie een verplicht onderdeel in ieder op te stellen nieuwe bestemmingsplan. De gemeente Veldhoven zal vanaf heden afwegingen met betrekking tot de omgang met cultuurhistorie in bestemmingsplannen en omgevingsvergunningen moeten maken.

Om duidelijkheid te geven aan burgers, projectontwikkelaars, maar ook aan de makers van bestemmingsplannen, de afdeling Omgevingszaken en bestuurders dient Veldhoven een helder eenduidig cultuurhistorisch beleid vast te stellen. Het gaat hierbij dan met name over wat er beschermd wordt en welke procedures eventueel doorlopen moeten worden.

Wat zijn cultuurhistorische waarden?

In deze nota wordt onder cultuurhistorie verstaan, de bovengrondse cultuurhistorische elementen, zoals:

1. rijksmonumenten, aangewezen door het Rijk;
2. historische stedenbouw in de vorm van linten en dorpen, monumentale bomen en historische groenstructuren zoals vastgelegd in de nota Welstand;
3. monumentale bomen, zoals opgenomen op de provinciale cultuurhistorische waarden kaart;
4. zichtlijnen, de visuele relatie tussen twee elementen of de relatie ervan met hun omgeving;
5. wegen en paden, het nu nog aanwezige historische wegenpatroon;
6. historisch groen, dit zijn onder andere oude bossen, lanen of oude beplanting in de beekdalen;
7. molenbiotopen, cirkelvormige zones rond historische windmolens;
8. akkers met esdekken;
9. beekdalen met beemdgronden;
10. jonge heide-ontginningen beplant met naaldbossen;
11. water, bestaande uit historische waterlopen en vennen;

In de tabel op pagina's 7 en 8 staat een uitgebreidere beschrijving van de kenmerken van de bovengenoemde elementen en structuren.

Alle bovengrondse cultuurhistorische elementen zijn beoordeeld op context en samenhang, gaafheid, ouderdom, zeldzaamheid en waarde voor de geschiedenis van de plek. Deze waardering heeft plaats gevonden tijdens verschillende veldbezoeken, waarvan enkele met lokale deskundigen zoals Jan Bressers van Zeelst Schrijft Geschiedenis en Jacq Bijnen van de Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven.

Voorafgaand aan de veldbezoeken werden, met behulp van een geografisch informatiesysteem, historische kaarten op de actuele topografische kaart geprojecteerd. Met deze werkwijze kon de ouderdom en historisch-landschappelijke context van hedendaagse ruimtelijke elementen worden bepaald. Tijdens de veldbezoeken werd de feitelijke gaafheid en de nu nog zichtbare samenhang vastgesteld.

Ruimtelijke elementen en structuren, zoals hier boven beschreven, met een ouderdom van ouder dan 50 jaar, die nog duidelijk en in herkenbare historische context aanwezig waren zijn uiteindelijk opgenomen op de waardenkaart.

Het beleid

De MoMo gaat uit van een goed beheer van cultuurhistorie. Hierbij dient cultuurhistorie gebiedsgericht benaderd te worden, met minder focus op losse (solitaire) elementen. Samenhang en context, het karakter van een gebied of structuur zijn de uitgangspunten. De gemeente zal bij ruimtelijke ontwikkelingen moeten afwegen of de ontwikkeling het cultuurhistorische karakter aantast en of die aantasting acceptabel is. Overigens zijn ruimtelijke ontwikkelingen ook regelmatig versterkend voor de cultuurhistorie.

Omdat er in Veldhoven veel ruimtelijke ontwikkelingen plaatsvinden zal de boven genoemde afweging regelmatig plaatsvinden. De afweging, vanuit cultuurhistorisch oogpunt, hoeft alleen plaats te vinden wanneer een ontwikkeling plaats vindt in een op de beleidskaart (zie bijlage 1) en in het bestemmingsplan aangegeven waardevolle zone of structuur.

Omdat één van de uitgangspunten van de gemeente is 'bij voorkeur geen nieuwe regels', zal cultuurhistorie zoveel mogelijk worden ondergebracht bij het reeds bestaande instrumentarium. Dit betekent bijvoorbeeld dat historische stedenbouw aanhaakt bij Welstand, historisch groen bij het onderdeel 'Natuur' en historische landbouwcomplexen bij het onderdeel 'Archeologie' in de bestemmingsplannen.

Kortom de gemeente streeft er naar geen nieuwe specifieke regelgeving ten behoeve van cultuurhistorie te ontwikkelen, maar de bestaande regels en toetsingskaders te hanteren.

Cultuurhistorie in het bestemmingsplan

Er bestaan verschillende instrumenten die kunnen helpen bij het invullen van het cultuurhistorisch beleid. De eerste stap is deze nota met de cultuurhistorische beleidskaart. Maar het instrument om cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening te verankeren is het bestemmingsplan. De inhoudelijke waardering en de beleidsregels zoals beschreven in de tabel op pagina 7 t/m 9 dienen daarom te worden vertaald naar een verbeelding en planregels in bestemmingsplannen.

Vanaf 1 januari 2012 wordt er bij het opstellen van een bestemmingsplan al rekening gehouden met cultuurhistorische waarden. Deze nota geeft aanvulling aan 'hoe' er rekening mee moet worden gehouden. Het bestemmingsplan legt voor een gebied vast wat er met de cultuurhistorische waarden in een gebied mag gebeuren. In een bestemmingsplan kan een gebied worden beschreven als een gebied, structuur of punt met een hoge cultuurhistorische waarde. Deze cultuurhistorische waarde zal zo veel mogelijk met het bestaande instrumentarium en regelingen worden beschermd.

Het is niet de bedoeling dat ruimtelijke ontwikkelingen in een dergelijk gebied geblokkeerd worden. De essentie is dat bij het opstellen van nieuwe bestemmingsplannen en het verlenen van omgevingsvergunningen rekening is gehouden met cultuurhistorie en dat verschillende belangen afgewogen zijn.

Aangezien de gemeente Veldhoven de komende jaren het merendeel van de bestemmingsplannen gaat herzien, is het niet nodig om voor cultuurhistorie een parapluplan te maken. Het bestemmingsplan Buitengebied wordt in 2012 herzien. Hierin zal cultuurhistorie worden meegenomen, waardoor de onderhavige regeling al voor een groot gebied in werking zal zijn.

Cultuurhistorische Waardenkaart

De gemeente Veldhoven gaat bij het opstellen van het cultuurhistorisch beleid uit van de Cultuurhistorische Waardenkaart Veldhoven 2012 en de Welstandsnota 2011. De Veldhovense Cultuurhistorische Waardenkaart is een gebieds- en structuur gerichte kaart. Veldhoven richt zich bij het vastleggen van cultuurhistorische waarden vooral op ouderdom, samenhang en context, maar ook gaafheid en belang voor de Veldhovense geschiedenis spelen een rol. In de inleiding wordt een korte omschrijving van de werkwijze en het waarderingskader gegeven.

Met de kaart heeft de gemeente bij ruimtelijke ordeningsprocedures een overzicht van de cultuurhistorische waarden van een locatie en de aard (beschrijving) ervan. Hierdoor kunnen sneller beslissingen worden genomen en kan de cultuurhistorie in een vroeg stadium van het ruimtelijke ordeningsproces – structuurvisies, vooroverleg en bestemmingsplannen - worden meegenomen. Dit zorgt voor meer efficiëntie, uniformiteit en minder verrassingen achteraf.

De kaart met cultuurhistorische waarden is bruikbaar voor iedereen die zich bezighoudt met ruimtelijke ontwikkelingen in Veldhoven. Denk hierbij naast de gemeentelijke diensten aan projectontwikkelaars en particulieren met bouwplannen.

De beleidskaart is als bijlage bij deze nota gevoegd. In de volgende tabel staan de diverse cultuurhistorische waarden en bijbehorende beleidsregels beschreven. Voor het opnemen van de beleidsregels in bestemmingsplannen wordt zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij bestaande regels.

Legenda-eenheid	beschrijving	Verankering via / ondergebracht bij
1. Rijksmonument	Historische bouwkunst, zoals: boerderijen, woonhuizen, fabrieken, molens, kerken, standbeelden, etc. In deze kaartlaag Rijksmonumenten opgenomen als rode stippen.	aanvraag monumentenvergunning bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)
2. Historische stedenbouw (categorie H1, H2, H3)	Historische linten, kernen en dorpen uit de welstandsnota 2011 van de gemeente Veldhoven. Deze zones bevatten tevens de beeldbepalende panden.	Verankerd via Welstand. Toetsing conform vigerende regels bestemmingsplan / beoordeling door Cie Welstand op welstandscriteria (hierin zijn de cultuurhistorische waarden voldoende meegenomen)
3. Monumentale bomen	Gegevens afkomstig van de Bomenstichting en de cultuurhistorische waardenkaart Noord-Brabant. Indien er meerdere monumentale bomen bij elkaar staan en een geheel vormen als tuin, park of laan zijn zij opgenomen als historische groenstructuur. Niet alle bomen van de lijst van de bomenstichting zijn overgenomen. Een boom moet cultuurhistorische betekenis hebben, minimaal 90 jaar oud zijn en in goede gezondheid verkeren.	Verankerd in het bestemmingsplan via de onderdelen natuur/groen/flora/fauna
4. Zichtlijnen	De cultuurhistorische waarde van elementen kan mede bepaald worden door hun onderlinge	Verandering van bestaande relatie open-geslotenheid. Hierbij is te denken aan:

	visuele relatie of de visuele relatie met de omgeving. Het gaat dan om bijvoorbeeld de zichtrelatie tussen een dorpslint en het omliggende landschap. Zo'n zichtrelatie is op de kaart met een pijl aangegeven.	oprichting van bebouwing; aanleg van groen; oprichting van wegtaluten en andere vanaf het maaiveld opgaande elementen of structuren. In het bestemmingsplan onderbrengen bij onder andere landschap/natuur. Tevens geborgd via Welstand en het beeldkwaliteitsplan
5. Wegen en paden	Dit is de samenhangende structuur van het nu nog aanwezige historische wegenpatroon, bestaande uit o.a. zandwegen, klinkerwegen en kasseiwegen, maar ook geasfalteerde wegen met een historische ligging zijn opgenomen. De structuur is representatief voor de historische ruimtelijke ontwikkeling en de landschappelijke samenhang.	Verwijderen, verbreden, ophogen, verdiepen, verharderen of verandering van bestrating. Ondergebracht bij ondermeer Welstand en diverse onderdelen van het bestemmingsplan. Nadere afstemming met cluster ruimtelijke ordening noodzakelijk.
6. Historisch groen	De groenelementen en structuren door ingrepen van de mens ontstaan. De groenstructuren dateren overwegend uit de periode 1850-1920, maar zijn deels ook ouder Op de kaart staan: Bos en houtwallen, plaatselijk met restanten van hakhout, in de randen van oude akkercomplexen. De beplanting hiervan bestaat o.a. uit zomereik, Amerikaanse eik, ruwe berk, sporkehout, grove den, witte els, Hollandse linde en eikvaren. Bomengroep op een voormalig kerkhof/kerkterrein. De beplanting bestaat uit beuk en trompetboom. Laanbeplanting van zomereik, linde en Hollandse linde. Beplanting in het beekdal. Enerzijds langs wegen en een oude turfput, met begroeiing bestaande uit zomereik, zwarte els, zachte berk, ruwe berk, wilde lijsterbes en es. En anderzijds bos en houtwallen met zomereik, zwarte els, ruwe berk, es, grauwe wilg, wilde lijsterbes, sporkehout, vogelkers, populier, grove den, gagel en adelaarsvaren.	Rooien, vervangen of verdichten Verandering van bestaande relatie open-geslotenheid. Hierbij is te denken aan: oprichting van bebouwing; aanleg van groen; oprichting van wegtaluten en andere vanaf het maaiveld opgaande elementen of structuren. Verankerd in het bestemmingsplan via de onderdelen natuur/groen/flora/fauna
7. Molenbiotopen	Cirkelvormige zones rond traditionele windmolens. De zones zijn van belang voor de windvang en voor de landschappelijke uitstraling. Op de kaart is rond elke traditionele windmolen een biotoop met een straal van 400 meter weergegeven.	Verandering van bestaande relatie open-geslotenheid. Hierbij is te denken aan: oprichting van bebouwing; aanleg van groen; oprichting van wegtaluten en andere vanaf het maaiveld opgaande elementen of structuren. Verankerd via Welstand en bestaande regels bestemmingsplan
8. Akkers	Akkercomplex met esdek,(deels)bolle ligging, openheid, steilranden, zandpaden, wallen en (restanten van) hakhout. Akkercomplexen dateren in eerste aanleg uit de Late Middeleeuwen (1250-1500). Veldhovense akkercomplexen kennen relatief veel oude boerderijen. Midden over de akker bij Zandoerle loopt de zandweg Wintelrese Dijk, een onderdeel van de oude landweg tussen Oirschot en Zandoerle. Het gebied hangt nauw samen met de jonge heidebebouwingen met grafheuvellandschappen bij Toterfout en Halfmijl.	Verandering van bestaande relatie open-geslotenheid. Hierbij is te denken aan: oprichting van bebouwing; aanleg van groen; oprichting van wegtaluten en andere vanaf het maaiveld opgaande elementen of structuren. Het ophogen, verlagen of egaliseren van de bodem. Het omzetten van grasland in bouwland en andersom. In het bestemmingsplan verankerd via natuur/landschap en archeologie.

9. Beekdalen	Beekdal met beemdgronden (oude hooi- en weilanden) en restanten van een kleinschalige percelering, met lange, smalle percelen, haaks op de beek. Veel perceelsscheidingen worden nog gemarkeerd door greppels en (resten van) houtwallen. De percelering kan deels nog dateren uit de Late Middeleeuwen (1250-1500). De percelering is na 1950 wel deels gewijzigd en uitgedund. Delen van het beekdal zijn thans bedekt met aaneengesloten bos met restanten van hakhout.	Verandering van bestaande relatie open-geslotenheid. Hierbij is te denken aan: oprichting van bebouwing; aanleg van groen; oprichting van wegtaluten en andere vanaf het maaiveld opgaande elementen of structuren. Het ophogen, verlagen of egaliseren van de bodem. Het omzetten van grasland in bouwland en andersom. In het bestemmingsplan verankerd via natuur/landschap en archeologie.
10. Jonge heideontginningen	Jonge ontginning, overwegend bestaande uit naaldbossen. In het gebied ligt een grafheuvellandschap. De grafheuvels hebben een kenmerkende ligging, op een hoge rug aan de noordzijde van een lager gelegen gebied waar vroeger vennen lagen. Bij Toterfout lagen aan weerszijden van de hoge rug vennen. Over deze hoge rug liep in de prehistorie hoogstwaarschijnlijk een landweg. De grafheuvels zijn opgeworpen in de Late Nieuwe Steentijd en de Bronstijd (ca. 2500-800 v. Chr.). Bij de ontginning van het gebied (ca. 1940) en bij de latere ruilverkaveling (ca. 1950) is het grafheuvellandschap deels verdwenen en deels gespaard en gerestaureerd. Het gebied kent een samenhang met het akkercomplex rond het Zandoerle.	Verandering van bestaande relatie open-geslotenheid. Hierbij is te denken aan: oprichting van bebouwing; aanleg van groen; oprichting van wegtaluten en andere vanaf het maaiveld opgaande elementen of structuren. Het ophogen, verlagen of egaliseren van de bodem. Het omzetten van grasland in bouwland en andersom. In het bestemmingsplan verankerd via natuur/landschap en archeologie.
11. water	Open water bestaande uit vennen en historische waterlopen, waarvan de ligging thans grotendeels overeenkomt met de periode voor 1950.	Het graven, verbreden en dempen van sloten, vijvers en andere wateren. In het bestemmingsplan verankerd via water.

Communicatie

Het beleid op het gebied van cultuurhistorie is voor de gemeente Veldhoven niet geheel nieuw. De afgelopen jaren werden er regelmatig cultuurhistorische studies uitgevoerd en het in 2007 vastgestelde archeologiebeleid (de ondergrondse cultuurhistorie) heeft vaste voet aan de grond. Essentieel is dat er continue gezocht wordt naar draagvlak binnen de gemeente. De initiatieven die in de nota worden voorgesteld worden in de komende periode nader uitgewerkt.

Bij het opstellen van dit beleidsstuk en het maken van de cultuurhistorische waardenkaart is samengewerkt met de Veldhovense heemkundekringen; Stichting Historisch Erfgoed Veldhoven en Zeelst Schrijft. De kaart is intern afgestemd met groen en natuur, ruimtelijke ordening en welstand.

Bestuur en ambtelijk apparaat

De Monumentenwet verplicht gemeenten rekening te houden met cultuurhistorie. Dat betekent dat vooral in het voortraject van een vergunningverlening en het bestemmingsplan gedacht moet worden aan voorlichting over cultuurhistorie naar initiatiefnemers toe.

Bestuurders zullen geïnformeerd worden over de uitgangspunten en achtergronden van de nota en de waardenkaart. De beleidsmedewerker belast met cultuurhistorie zal na de vaststelling van de nota actief contact zoeken met de afdelingen die te maken gaan krijgen met cultuurhistorie. Dat zijn alle afdelingen die te maken hebben met ruimtelijke visies, particuliere ontwikkelingen, bestemmingsplannen, vergunningen, handhaving, de uitvoering van grondwerkzaamheden, bosbeheer en natuurontwikkeling.

Publiek en onderwijs

Publieksbereik is al een belangrijk onderdeel met betrekking tot de archeologische activiteiten in de gemeente Veldhoven. Uit de interesse van de bevolking bij opendagen en rondleidingen tijdens het archeologisch onderzoek, blijkt dat de betrokkenheid van burgers bij de cultuurhistorie van Veldhoven groot is. Geschiedenis is namelijk interessant. De gemeente zet zich in door, in samenwerking met musea, scholen, en andere maatschappelijke partijen, het vertellen van de lokale geschiedenis.

Door kinderen in het primair en secundair onderwijs op speelse wijze kennis te laten maken met de cultuurhistorie van Veldhoven, ontstaat een bewustzijn van de waarde van het cultureel erfgoed. De mogelijkheden voor onderwijs zullen onderzocht moeten worden.

Er zal een publieksfolder worden samengesteld die aangeeft wat de nota en de beleidskaart betekenen en wanneer je ermee te maken krijgt. Deze folder moet onderdeel worden van de vaste informatievoorziening aan initiatiefnemers op het gebied van de ruimtelijke ordening op eenzelfde wijze als momenteel de archeologiefolder.

Financiering

Zoals uit de voorgaande hoofdstukken duidelijk wordt, streeft de gemeente er naar geen nieuwe regels met betrekking tot cultuurhistorie te ontwikkelen. Initiatiefnemers zullen daarom als gevolg van het opnemen van de cultuurhistorie in bestemmingsplannen geen extra kosten hebben. In overleg met de afdeling ruimtelijke ordening worden de cultuurhistorische waarden bij het bestaande instrumentarium (Welstand en bestemmingsplannen) ondergebracht. De afdeling Vergunningen zal aan de reguliere regels toetsen.

Kosten zijn te verwachten in het kader van nadere interne afstemming, op termijn de evaluatie en actualisatie en voorlichting en communicatie over dit onderwerp. Deze werkzaamheden vallen binnen de taken van het Cluster Cultuur van de afdeling Maatschappelijke en Stedelijke Ontwikkeling. De afdeling heeft hiervoor inmiddels een vast bedrag gereserveerd. Overige extra kosten worden niet verwacht.

Bijlage 1, Cultuurhistorische Waardenkaart Veldhoven 2012